

วัด
ไทใหญ่

ในม่านหมอกแม่ฮ่องสอน

โครงการวิจัย “การยกระดับหัตถศิลป์ไทใหญ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์”
The Promotion of Tai Craftsmanship with Creative Economy
สนับสนุนทุนวิจัยโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ศิลปะต้องลายไทใหญ่
วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ศิลปะต้องลายไทใหญ่
วัดไทใหญ่
ในม่านหมอกแม่ฮ่องสอน

อาจารย์พสุณี สารมาศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรวัดน์ รักชาติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัชย์ ศรีนรินทร์

อาจารย์จิราภรณ์ ศรีนาค

อาจารย์ธนิยาภรณ์ ศรีหาคา

๙ วัดไทใหญ่ ในม่านหมอกแม่ฮ่องสอน

สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้โครงการวิจัย เรื่อง การยกระดับหัตถศิลป์ไทใหญ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์
จากทุนวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566

พิมพ์ครั้งแรก มิถุนายน พ.ศ.2569 จำนวน 100 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ผู้รู้ชัย ศรีนรจันทร์.
9 วัดไทใหญ่ ในม่านหมอกแม่ฮ่องสอน.-- เชียงใหม่ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
2569.
120 หน้า.
1. วัด--ไทย--แม่ฮ่องสอน. I. ชื่อเรื่อง.
294.3135
ISBN 978-616-8146-91-0

บรรณาธิการ	ผู้รู้ชัย ศรีนรจันทร์ พสุณิต สารมาศ
คณะทำงานวิจัย	พสุณิต สารมาศ จิรวัดณ์ รักชาติ อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ ผู้รู้ชัย ศรีนรจันทร์ จิราภรณ์ ศรีนาค ธนิยาภรณ์ ศรีหาดา
ออกแบบรูปเล่ม	ผู้รู้ชัย ศรีนรจันทร์
ภาพประกอบ	ผู้รู้ชัย ศรีนรจันทร์

จัดพิมพ์โดย	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พิมพ์ที่	บริษัท กลอรี่ไคย์ ออแกไนเซอร์ จำกัด 86/4 หมู่ 10 ตำบลอินทขิล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ 50150 โทรศัพท์ 082 893 6164

บทนำ

หนังสือ “วัดไทใหญ่ ในบ้านหมอกแม่ฮ่องสอน” เป็นการนำเสนอเรื่องตอลาย หัตถศิลป์ไทใหญ่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน นำองค์ความรู้ “ตอลายปานชอย” ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่และคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ ให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจในวงกว้างมากขึ้น โดยมีการเรียบเรียงเนื้อหาให้กระชับและเข้าใจง่ายและให้เห็นความงดงามเชิงทัศนศิลป์ของผลงานศิลปะการตอลาย ที่นำไปใช้ประดับตกแต่งในวัด ศาสนสถาน ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ที่มีความโดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ โดยการเลือกนำเสนองานตอลายจากการตกแต่งเชิงชายจอนวิหารผ่านวัดไทใหญ่วัดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ เรื่องราวในหนังสือยังบอกเล่าถึงคุณค่า ความหมายและความศรัทธาต่อพระพุทธรูปศาสนาอย่างมั่นคง เป็นเรื่องราวผู้คนและศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ชาวไทใหญ่แม่ฮ่องสอน เมืองชายแดนไทย-พม่า ที่มีบริบทพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมเฉพาะ อนึ่งการอนุรักษ์สืบสานงานตอลายปานชอย ไม่สามารถละเลยผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรมทั้งที่เป็นผู้สืบทอดและเป็นผู้ประกอบการที่ทำให้มรดกภูมิปัญญายังคงมีชีวิต จึงมีการรวบรวมช่างฝีมือพื้นบ้าน และผู้ประกอบการวัฒนธรรมตอลายจัดทำเป็นทำเนียบเพื่อเชื่อมต่อให้แก่ผู้สนใจ รวมถึงการนำเสนอแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนาต่อยอดงานตอลายไทใหญ่ดั้งเดิมให้เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ใหม่เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นอีกแนวทางหนึ่งของการสร้างสรรค์สร้างนวัตกรรมสังคม

ข้อมูลที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งจากโครงการวิจัย เรื่อง การยกระดับหัตถศิลป์ไทใหญ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาระดับปริญญาโทและการตีพิมพ์ จากทุนวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566 โดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้แผนงาน N35 : วิจัยและพัฒนาสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ของด้านศิลปกรรม เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพื้นที่วิจัย คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการเก็บข้อมูลเอกสารและการลงพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง

ทีมวิจัย

อาจารย์พสุณี สารมาศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรวัฒน์ รักชาติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรัช ศรีนรินทร์

อาจารย์จิราภรณ์ ศรีนาค

อาจารย์ธนิยาภรณ์ ศรีหาดา

คำนิยม

ศิลปะต้องลาย มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน งานพุทธศิลป์ไทใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะมอญพม่าแสดงออกทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม รวมถึงงานประณีตศิลป์ ซึ่งหากพิจารณาจากศิลปะลายไทใหญ่ โดยละเอียดแล้วจะพบว่ามียุคลักษณะเป็นของตนเองอย่างเด่นชัด ภายใต้กรอบ **ศิลปะมอญพม่า** ชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า ศิลปะไทใหญ่ผสมพม่าปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลป์ของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอนแทบทุกแห่ง โดยเฉพาะโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือซุ้มประตูต่าง ๆ กลายเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่น นำไปสู่การกล่าวขานชื่นชม เป็นจุดดึงดูดของเหล่านักท่องเที่ยวต้องมาเที่ยวชม ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวที่รายได้เป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาจนถึงทุกวันนี้

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว นอกจากจะส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวแล้ว ยังทำให้เป็นที่สนใจของนักวิชาการผู้ใฝ่รู้ใคร่ศึกษาเรียนรู้ถึงความเป็นไปเป็นมา ตลอดจนรากเหง้าของศิลปะลายใด จนเกิดแนวคิดของการพัฒนาสู่การยกระดับงานหัตถศิลป์ของชาติพันธุ์ ให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ อย่างหลากหลาย ด้วยการประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าในภูมิปัญญาอันลึกซึ้งให้เป็นที่ประจักษ์อย่างกว้างขวาง รวมทั้งค้นหาและพยายามพัฒนางานศิลปะด้านนี้ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบัน

งานวิจัย เรื่อง การยกระดับหัตถศิลป์ไทใหญ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นำไปสู่การจัดทำหนังสือ **“๙ วัด ไทใหญ่ ในม่านหมองแม่ฮ่องสอน”** ซึ่งนำเสนอองค์ความรู้เรื่อง **“ต้องลายปานขอย”** อันเป็นหัวใจของศิลปะลายไทใหญ่ซึ่งมีการเรียบเรียงเนื้อหาให้กระชับและเข้าใจง่าย เน้นความงดงามเชิงทัศนศิลป์ จึงถือเป็น “สื่อ” สำคัญ ในการยกระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชน และผู้ที่สนใจศิลปะด้านนี้อย่างกว้างขวาง

ขอบคุณคณะผู้วิจัย ที่เล็งเห็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการเน้นย้ำถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ชาวไทใหญ่ได้สร้างสรรค์ผ่านวิถีการดำเนินชีวิตที่ยาวนาน เป็นการประชาสัมพันธ์ให้เห็นอัตลักษณ์ของเมืองแม่ฮ่องสอน ผ่านสื่อหนังสือภาพ (Photo book) ส่งผลถึงการสร้างอาชีพและรายได้ในรูปแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของแผนพัฒนาจังหวัดในปัจจุบัน

ประเสริฐ ประดิษฐ์

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

“ต้องลาย-ปานชอย”

หัตถศิลป์ของชาวไทใหญ่ที่สะท้อนศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผ่านการฉลุวดลายบนแผ่นโลหะสังกะสี
เพื่อนำไปประดับชายคาและหลังคาให้เกิดความงดงาม เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาหลายร้อยปี
มักใช้ในวัดวาอาราม เพื่อดวยเป็นพุทธรูชา ไม่ได้นำมาใช้ในบ้านเรือนทั่วไป
กระบวนการทำต้องอาศัยช่างฝีมือ ใช้ความประณีตในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบจนถึงการฉลุลายด้วยมือ

สารบัญ

บทนำ		11
คำนิยม		13
ส่วนที่ 1	ต้องลาย (ปานชอย) ภูมิปัญญาแห่งศรัทธา มรดกวัฒนธรรมไทใหญ่	17
ส่วนที่ 2	๙ วัด ไทใหญ่ ในม่านหมอกแม่ฮ่องสอน ต้องลายและสถาปัตยกรรมวัดไทใหญ่	35
ส่วนที่ 3	ส่วต้องลาย ผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องลาย และผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม	87
ส่วนที่ 4	ผลิตภัณฑ์ต้องลายสร้างสรรค์ การพัฒนาต่อยอดงานต้องลาย สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่	93
ส่วนที่ 5	สื่อสาร คุณค่า สินค้าเชิงศรัทธา รูปแบบการสื่อสารสินค้าหัตถศิลป์ไทใหญ่ คุณค่าทางศรัทธา	109
บรรณานุกรม		115
ข้อมูลผู้เขียน		117

ส่วนที่ 1 ต้องลาย (ปานชอย)

ภูมิปัญญาแห่งศรัทธา มรดกวัฒนธรรมไทใหญ่

เรียบเรียงโดย
พสุณิต สารมาศ
อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ

“ไต” หรือ “ไท” เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มภาษาที่อยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family) ซึ่งกระจายตัวอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตอนใต้ของจีน โดยคำว่า “ไต” มักเป็นคำเรียกตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ ขณะที่ “ไท” เป็นรูปคำที่นิยมใช้ในภาษาไทยกลางและงานวิชาการไทย ส่วน “ไทใหญ่” หรือ “ฉาน” (Shan) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานหลักในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา มีภาษาและวัฒนธรรมใกล้เคียงกับกลุ่มไทในล้านนาและลุ่มน้ำโขง และถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

(Britannica, n.d.; IMPECT, 2559)

ภาพโดย เพจเที่ยวแม่ฮ่องสอน

ไทใหญ่ในแม่ฮ่องสอน

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ หรือ “ชาวไต” เป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ของพื้นที่ภาคเหนือฝั่งตะวันตกของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีประชากรไทใหญ่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้อย่างเข้มแข็ง ทั้งด้านภาษา ศาสนา ความเชื่อ ศิลปกรรม ประเพณี และวัฒนธรรม โดยข้อมูลจากแผนพัฒนาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน 5 ปี ฉบับทบทวนพ.ศ.2565 (พ.ศ.2561-2565) สถิติประชากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2563 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 284,962 คน เพศชาย 144,600 คน และเพศหญิง 140,328 คน ความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 22.47 คน ต่อตารางกิโลเมตร มีประชากร 2 กลุ่มใหญ่ คือคนไทยเชื้อสายไทใหญ่ที่ตั้งเดิมอพยพมาจากรัฐฉานประเทศพม่า ตั้งบ้านเรือนในที่พื้นราบ และกระจายไปในทุกเขตพื้นที่การปกครองทั้ง 7 อำเภอ (อ.เมืองแม่ฮ่องสอน, อ.ปาย, อ.ปางมะผ้า, อ.ขุนยวม, อ.แม่อาย, อ.แม่สะเรียง และ อ.สบเมย) นอกจากคนไทยก็มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ด้วยกันมาช้านาน อาทิ กะเหรี่ยง ลาหู่ ลีซู ลัวะ ม้ง จีนยูนนาน ปะโอ

คำว่า “ไทใหญ่” เป็นคำที่คนภายนอกใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตนเองว่า “ไต” หรือ “ไตหลวง” ซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในรัฐฉานของประเทศเมียนมา ปัจจุบันนักวิชาการจำนวนมากมองว่ากลุ่มไทใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของตระกูลชาติพันธุ์ไท-กะได (Tai-Kadai Language Family) ที่มีการกระจายตัวอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตอนใต้ของจีน (Keyes, 1979) ประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ในพื้นที่แม่ฮ่องสอนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับอาณาจักรไทใหญ่ในรัฐฉานและอาณาจักรล้านนาในอดีตพื้นที่แม่ฮ่องสอนเดิมเป็นชุมชนชายแดนที่เชื่อมต่อเส้นทางการค้าระหว่างเมืองเชียงใหม่ เมืองน่าน เมืองปาย และเมืองต่าง ๆ ในรัฐฉาน ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา (สร้อยดี อ่องสกุล, 2552) โดยเฉพาะในช่วงที่ล้านนาค่อยๆ ฝ่อตัวอำนาจพม่า ชาวไทใหญ่นับล้านคนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองและการปกครองในฝั่งตะวันตกของล้านนา รวมถึงพื้นที่ที่เป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน

ชุมชนไทใหญ่อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อ พ.ศ.2374 พระเจ้ามหาจักรพรรดิ เจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ลำดับที่ 5 ส่งเจ้าแก้วเมืองมาสำรวจชายแดนตะวันตกและให้มาจับช้างป่าเพื่อฝึกสอนใช้งาน เจ้าแก้วเมืองมาได้พบหมู่บ้านที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ มีหมู่ป่าละมูญกินดินโป่ง จึงรวบรวมคนไทใหญ่ที่อยู่กระจัดกระจายบริเวณนั้นให้มาอาศัยอยู่รวมกันเป็นหลักแหล่งและตั้งชื่อว่า บ้านโป่งหมู ปัจจุบันคือบ้านปางหมู มีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน (ก๊าง) คือ พระกาหม่อง ต่อมา เจ้าแก้วเมือง มาเดินทางไปคล้องช้างอีกพื้นที่อีกแห่งหนึ่ง และแต่งตั้งให้แสนโกม บุตรเขยพระกาหม่องเป็นผู้ปกครองดูแลหมู่บ้านนั้น มีชื่อว่า บ้านแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันคือ แม่ฮ่องสอน และเมื่อพ.ศ.2417 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ 7 เห็นว่าบ้านแม่ฮ่องสอนและบ้านปางหมูมีคนอาศัยอยู่มากแล้ว สมควรยกฐานะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่าน จึงแต่งตั้ง“ชานกะเล”ชาวไทใหญ่ ซึ่งเดิมเป็นผู้ปกครองเมืองกุ่มม (ขุนยวม) และถูกเรียกตัวไปช่วยราชการจังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก มีบรรดาศักดิ์เป็น พญาสิงหนาทราชา ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนอยู่ 10 ปี และต่อมามีเจ้าเมืองอีก 3 คน ได้แก่ เจ้านางเมือะ (เจ้านางเมวดี) พระยาพิทักษ์สยามเขต และพระยาพิศาลฮ่องสอนบุรี จนเปลี่ยนระบบการบริหารราชการแผ่นดินมาเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สังคมและวัฒนธรรมของคนไทใหญ่แม่ฮ่องสอน

วัฒนธรรมประเพณีของไทใหญ่ ยังสะท้อนความเชื่อมโยงกับล้านนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น ปอยสา่งลอง หรือพิธีบรรพชาสามเณรของเด็กชายไทใหญ่ ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมสำคัญที่แสดงถึงการสั่งสมบุญและการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นผู้ใหญ่ พิธีดังกล่าวมีความวิจิตรทั้งด้านเครื่องแต่งกาย ดนตรี และขบวนแห่ สะท้อนอิทธิพลของวัฒนธรรมพม่าและไทใหญ่ผสมผสานกัน (Hayami, 2004) อีกประเพณีหนึ่งที่สำคัญคือ “งานปอยเหลินสิบเอ็ด” หรือเทศกาลออกหว่า ซึ่งสอดคล้องกับประเพณีออกพรรษาของล้านนา ชาวบ้านจะร่วมกันถวายจองพารา ปราสาทกระดาษ และโคมไฟเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนาและคติจักรวาลแบบไทใหญ่ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการฟ้อนโศ การฟ้อนนกกิงกะหว่า และการเล่นดนตรีพื้นบ้าน เช่น กลองมอชิง และปี่แน ที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของไทใหญ่โดยเฉพาะ จะเห็นได้ว่าวิถีการดำรงชีวิตของคนไทใหญ่ตลอดทั้งปีจะมีงานประเพณีพิธีกรรม ที่สัมพันธ์กับความเชื่อและค่านิยมที่อยู่บนรากฐานจากความศรัทธาพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด “จอง” หรือ “วัด” เป็นสถานที่ศูนย์รวมของกิจกรรมคนไทใหญ่ นอกจากเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพสักการะให้ความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แม้ว่าไทใหญ่จะเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาแต่ไม่ได้ละทิ้งอุปนิสัยเดิมที่เป็นชนชาติที่ทำบุญทำทานตลอดปี ดังคำกล่าวที่ว่า “กินอย่างม่าน ดานอย่างไค” ที่หมายถึงชาวไทใหญ่จะนิยมการทำบุญทำทานมาก (ฐาปนีย์ เครือระยา, 2563)

รวมถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทใหญ่ที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องจากความศรัทธากับพุทธศาสนา นั่นคืองานศิลปะหัตถกรรมพื้นถิ่นที่เป็นการจำลองดลายนวสุโขทัย เป็นงานหัตถศิลป์แบบไทใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากงานสถาปัตยกรรมที่ เรียกว่า ไทใหญ่ผสมพม่า ที่พบได้จากการประดับตกแต่งชายคาอุโบสถ วิหาร และซุ้มประตู ด้วย “ปานขอยลายไค” เรือนยอดของยอดทรงปราสาท จะประดับด้วยฉัตร 3, 5 หรือ 7 ชั้น และมักนิยมทำเป็นฉัตรสีทอง (จันทกานต์ สิทธิราช และคณะ, 2564) เป็นเอกลักษณ์ที่ถ่ายทอดความงดงามด้วยช่างฝีมือชาวไทใหญ่ เช่นเดียวกับงานการศึกษาของ หนัฎกานต์ ชัยพิพัฒน์ (2550) ที่ศึกษาจองและอุโบสถวิหารไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่างานสถาปัตยกรรมไทใหญ่ถูกนำเข้ามาจากชาวไทใหญ่ในรัฐฉานตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ลักษณะสถาปัตยกรรมและคติเกี่ยวกับรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในวัดได้รับอิทธิพลและผสมผสานศิลปะพม่า-มอญ กับความเชื่อและประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ จอง หรือ วัด จะสร้างด้วยไม้สัก มีพื้นที่ที่ใช้เป็นส่วนพุทธาวาส และสังฆาวาสทั้งหมดในอาคารหลังเดียว เป็นอาคารกึ่งโล่ง ยกพื้นสูง มีฝาสามด้านบนอาคารเป็นทั้ง วิหาร ศาลาการเปรียญ ญูญิพระ โรงครัว หอฉัน และห้องน้ำ โดยจะจัดพื้นที่แยกส่วนสำหรับการใช้สอยส่วนที่สูงที่สุดของพื้นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปรองลงมาเป็นของพระสงฆ์ และส่วนที่ต่ำสุดเป็นของชาวบ้านทั่วไป

ปัจจุบัน ทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ดำเนินการรณรงค์ส่งเสริมให้อาคาร ร้านค้า บ้านเรือน สถานที่ราชการ นำศิลปะ “ต้องลายปานขอย” ตกแต่งประดับหน้าจั่วและชายคาจนกลายเป็นเอกลักษณ์จังหวัดแม่ฮ่องสอน จนสามารถกล่าวได้ว่าความสวยงามของต้องลายปานขอยที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรม ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นที่คนศิลป์ที่มีคุณค่าของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปอยสาংลอง ประเพณีบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนของชาวไทใหญ่ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดขึ้นช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี

ภาพโดย เพงเทียวแม่ฮ่องสอน

ศิลปะต้องลาย มีความสำคัญเพราะคนไทใหญ่ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารศาสนสถาน จอง¹ (วัด) วิหาร ศาลาการเปรียญ โบสถ์ ชุ่มปราสาท ให้มีความสวยงามและวิจิตร ตามคติความเชื่อเรื่อง การทำบุญสร้างกุศล ที่ว่าหากได้สร้างสิ่งใดถวายพระพุทธศาสนาแล้วนั้นจะได้บุญ ยิ่งสิ่งที่สร้างถวายนั้นมีความวิจิตรงดงามและมีคุณค่าสูงก็จะได้รับบุญมากขึ้น ดังคตินิยม “ทิมกันกิน ทิมกันหลู” มนุษย์เกิดมาหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องและสร้างบุญสะสมไว้ในภพหน้า งานต้องลาย (ปานชอย²) เป็นส่วนประกอบประดับตกแต่งบูชาที่เสริมสร้างให้เกิดความอสังการของศาสนสถานที่โดดเด่นคู่กับสถาปัตยกรรมแบบพุทธศิลป์ไทใหญ่ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมไทใหญ่นผสมพม่า ที่มีรูปแบบของหลังคาโบสถ์หรือวิหารที่ซ้อนเป็นชั้น ๆ โดยยกจั่วขึ้น มีหลังคาขนาดเล็กกว่าที่ชายครอบลงมาชั้นหนึ่ง โดยเรือนยอดของยอดทรงปราสาทจะประดับด้วยฉัตร 3, 5, 7 หรือ 9 ชั้น และนิยมทำเป็นฉัตรสีทอง (จันทกานด์ สีทอิราช และคณะ, 2564)

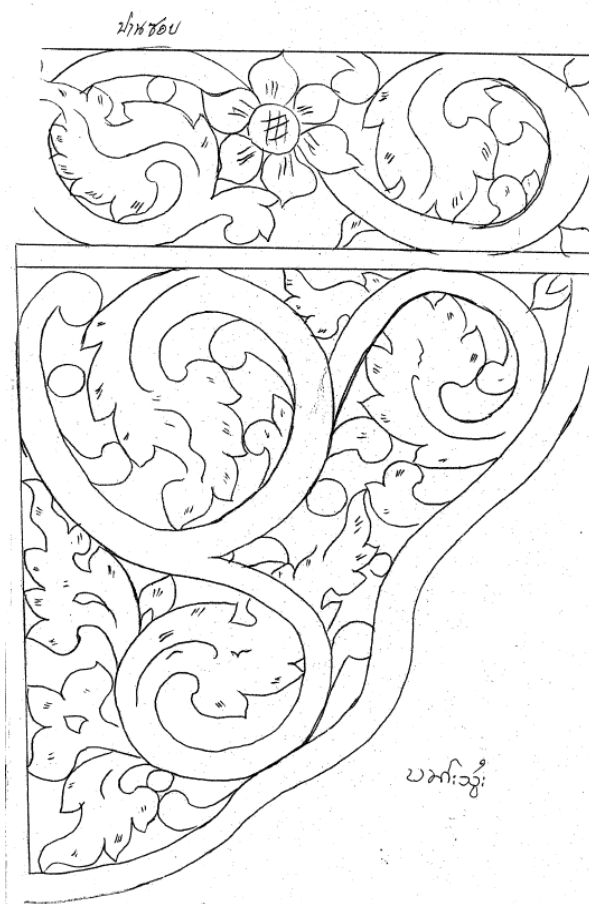
การประดับตกแต่งด้วยสังกะสีฉลุลงลายที่อาคารศาสนสถาน เริ่มมาจากการสร้างวัดขึ้นในเมืองแม่ฮ่องสอน โดยแรกเริ่มชาวไทใหญ่เมืองแม่ฮ่องสอนได้จ้างให้ นายช่างอุโพตอง ช่างชาวมอญจากเมืองมะละแหม่ง เข้ามาสร้างพระพุทธรูปและศาลาการเปรียญ ณ วัดจองคำ ต่อมาช่างอุโพตอง ได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ที่แม่ฮ่องสอนและถ่ายทอดความรู้ด้านการก่อสร้างและงานฉลุหรือเจาะลงลายให้แก่ศิษย์ผู้สืบทอด คือ สล่าขุนแม่, สล่าขุนสา, สล่าแจ้ง ซึ่งสืบทอดความรู้ให้ช่างฝีมือรุ่นต่อมา ทำให้อาคารศาสนสถานเมืองแม่ฮ่องสอนมีลักษณะสถาปัตยกรรมและการตกแต่งด้วยต้องลายที่คล้ายกัน และยังสะท้อนได้ถึงความสัมพันธ์ของคนไทใหญ่แม่ฮ่องสอนและวัฒนธรรมพม่ามอญผ่านคติความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาและจากความใกล้ชิดเชิงภูมิศาสตร์ของที่ตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนและประเทศพม่า มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมด้วยกันมาตั้งแต่สมัยเก่าก่อน (ธรรศ ศรีรัตนบัลล์, 2553) เพราะแม้แต่วัสดุที่ใช้ในการฉลุหรือตกแต่งลงลาย คือ สังกะสี ได้มีการนำเข้ามาทางพม่าซึ่งมาจากประเทศอังกฤษที่เป็นเจ้าอาณานิคม และสมัยนั้นก็คือวัสดุสิ่งของที่มีราคาแพง

¹จอง ในภาษาไทยไทใหญ่ แปลว่า วัด หรือ วิหาร

²ปานชอย คือ การนำศิลปะโลหะฉลุหรือการต้องลายไปมาประดับตกแต่งส่วนเชิงชายของจองวิหารที่มีมาแต่ดั้งเดิม

ภาพวาด ลวดลายปานชอย ฝีมือช่างฉลุพล บ้านต่อแพ ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

การต้องลายคือกระบวนการเจาะ หรือการฉลุ ให้เกิดลวดลายขึ้นมา จะเจาะลงบนพื้นผิว
วัสดุใดไม่ว่าจะเป็นสังกะสีหรือกระดาษก็ได้ทั้งหมด ส่วนปานซอย เป็นการเรียกชื่อลายหนึ่ง
ที่ใช้ประดับเฉพาะเชิงชายของชายคาเหมือนแป้นน้ำย้อย แต่สำคัญก็คือ การต้องลายของคน
ไทใหญ่จะนำไปใช้กับงานประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด”

อาจารย์สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์แม่ฮ่องสอน

สัมภาษณ์

ต้องลาย (ปานชอย) ภูมิปัญญาแห่งศรัทธา มรดกวัฒนธรรมไทใหญ่

ต้องลาย (ปานชอย) เป็นมรดกภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นของคนไตหรือชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีการสืบสานและสืบทอดความรู้จากช่างฝีมือรุ่นเก่าแต่ครั้งอดีตสืบเนื่องมายาวนาน และยังสะท้อนความคิดสร้างสรรค์และทักษะฝีมือเชิงช่างชาวไทใหญ่ ที่มีประสบการณ์สั่งสมความรู้แตกต่างกันทำให้มีการประดิษฐ์หรือผูกลายวาดเส้นเดิมลายเพิ่มเติมขึ้นใหม่ตามขนาดของวัสดุและการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดความสวยงาม

ความงดงามจากศิลปะงานฉลุลาย หรือ **การต้องลาย** เป็นกระบวนการหรือเทคนิคของการใช้เครื่องมือ สี่และค้อน เจาะหรือดอง ลงบนพื้นผิวของวัสดุต่าง ๆ ทั้ง ไม้ โลหะ สังกะสี อลูมิเนียม และกระดาษ เพื่อให้เกิดเป็นรู เป็นช่อง ตามรูปแบบของลวดลายที่วาดออกแบบไว้เป็นแม่แบบ ทำให้เกิดการมองแบบทะลุผ่าน มีมิติให้กับชิ้นงานนั้น โดยมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และส่วนใหญ่มีที่มาจากการคลี่คลายรูปแบบจากธรรมชาติ คือ ลายเครือเถา ภาษาไทใหญ่ เรียกว่า ลายหมอกนอนเคอ เป็นลายพรรณพฤกษา ดอกไม้ ใบ ก้าน ที่วาดขีดไปมาเป็นเส้นโค้งม้วนไปที่ไม่มีที่สิ้นสุด และ ลายหมากแข้ง หรือ ใบสับประด เป็นรูปลายใบเรียวย คล้ายกับลายกนก

ต้องลายสำหรับชาวไทใหญ่ คือ คุณค่า ความหมาย ความทรงจำร่วม และ ความสัมพันธ์ของชาวไทใหญ่แห่งเมืองชายแดนแม่ฮ่องสอน ที่ได้แสดงออกถึงความศรัทธาเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาที่มีอยู่อย่างมั่นคง ดังปรากฏให้เห็นการนำงานต้องลายปานชอย ที่ดองลงบนแผ่นสังกะสีไปประดับตกแต่งอาคารศาสนสถาน เชิงชายจอง วิหาร ศาลาการเปรียญ โบสถ์ ชุมปราสาท เพื่อให้มีความอ่อนช้อยและวิจิตรงดงามมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นไม่เหมือนใครและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ได้เป็นอย่างดี

เทคนิคการฉลุลายในศิลปะไทใหญ่ ดังเดิมรู้จักกันในชื่อที่เรียกกันว่า **“ปานชอย-ปานด่อง”** ตามลักษณะตำแหน่งของการประดับตกแต่งเชิงชายจองวิหาร แม้ว่าปัจจุบันงานศิลปะนี้จะเรียกชื่อโดยรวมว่าต้องลาย ด้วยลักษณะทางเทคนิคเชิงช่างศิลปะที่ทำให้เกิดลวดลาย ทว่าการรับรู้ของชาวไทใหญ่และคนในจังหวัดยังคงมีการเรียกชื่องานศิลปะประเภทนี้รวมกันว่า ต้องลายปานชอย ที่ยังสะท้อนอัตลักษณ์และแสดงสำนักทางชาติพันธุ์อีกด้วย เพราะคำว่าปานชอยเป็นภาษาไทใหญ่ที่มีเสียงเสียดที่เพี้ยนจากภาษาพม่า ปานชอย คือ การนำศิลปะโลหะฉลุหรือการต้องลายไปมาประดับตรงตำแหน่งส่วนเชิงชายของจองวิหารที่มีมาแต่ดั้งเดิม

ภาพ “จองพารา” ปราสาทจำลองที่ชาวไทยใหญ่ในเทศกาลออกพรรษา (ปอยเหลินสิบเอ็ด)

อนึ่งนอกจากการประดับตกแต่งเชิงชายจองวิหารแล้ว ชาวไทใหญ่แม่ฮ่องสอนยังนำศิลปะการต่อลาย ใช้เป็นส่วนประกอบตกแต่งในเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ การทำจองพารา หรือ ปราสาทพระจำลอง ในช่วงประเพณี ปอยเหลินสิบเอ็ด¹ หรือเทศกาลออกพรรษา ที่สร้างขึ้นเพื่อรื้อบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังจากเสด็จโปรดพระมารดาในวันออกพรรษาคตามคความเชื่อของชาวพุทธ เป็นการสักการะบูชาพระพุทธรูปเจ้า เกิดบุญกุศลและความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว หมู่บ้าน/ชุมชน หากชาวไทใหญ่ได้ทำจองพาราบูชาพระพุทธรูปเจ้าไว้ที่วัดหรือตั้งไว้ที่หน้าบ้าน(เฮิน) เชื่อว่าคนในครอบครัวและชุมชนจะมีความสุขส่งผลไปถึงการทำการเกษตรได้ผลผลิตที่ดี จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังกำหนดให้ เทศกาลออกพรรษาเป็นประเพณีสำคัญประจำปี ที่มีกิจกรรมการแห่จองพารา และเป็นเทศกาลท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนที่มีหนึ่งเดียวในประเทศไทย (สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2565)

¹ปอยเหลินสิบเอ็ด เป็นภาษาไทใหญ่ แปลว่า “งานบุญเดือนสิบเอ็ด” ซึ่งหมายถึง ประเพณีออกพรรษา ปอย แปลว่า งานบุญหรืองานฉลอง เหลิน แปลว่า เดือน

จองพารา ของชาวบ้านที่ตั้งประดับไว้หน้าบ้านเรือนเพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้า ตามความเชื่อของชาวไทใหญ่

ภาพโดย เชียงใหม่เพรส

“จอง” ในภาษาไทยใหญ่แปลว่า “วัด” หรือ “ปราสาท”

“พารา” แปลว่า “พระพุทธรูปหรือพระพุทธเจ้า”

จองพารา จึงหมายถึงปราสาทที่สร้างขึ้นเพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่กลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันออกพรรษา
ในประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด (งานเดือนสิบเอ็ด)

ตำแหน่งของการประดับตกแต่งเชิงชายของวิหาร

ประกอบด้วย 4 ส่วน สำคัญ

หมายเลข 1 ปานด่อง	อีกชื่อหนึ่ง คือ สะเจะีะ แผ่นโลหะตกแต่งที่ใช้ประดับด้านบนของเชิงชาย ปลายชี้ขึ้นด้านบน
หมายเลข 2 พอง	แผ่นโลหะตกแต่งใช้ประดับบริเวณเชิงชายตรงกลางระหว่างปานชอยและปานด่อง มีลักษณะพองนูนออกมาจากไม้ที่ติด
หมายเลข 3 กระหุ่งต่อง	หรือ ปานหย่อน แผ่นโลหะตกแต่งใช้ประดับบริเวณมุมของเชิงชาย มีลักษณะห้อยลงมาต่ำกว่าเชิงชาย มีลักษณะปลายโค้งงอห้อยอยู่ด้านล่าง
หมายเลข 4 ปานชอย	แผ่นโลหะตกแต่งใช้ประดับด้านล่างของเชิงชาย ส่วนใหญ่จะฉลุและต้องลายเป็นรูปพรรณพฤกษา ใบเรียวย ใบไม้

ประสิทธิ์ ภูมิบุญมา (2564)

ส่วนที่ 2 ๙ วัด ไทใหญ่ ในบ้านหมอกแม่ฮ่องสอน

ต้องลายและสถาปัตยกรรมวัดไทใหญ่

เรียบเรียงโดย
สุรัชย์ ศรีนรินทร์

พระอารามหลวงวัดจองคำ
อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดจองกลาง
อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดพระนอน
อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดก้ากอ
อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดห้วยผา
อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดค้อแพ
อ.ขุนยวม

วัดม่วยต้อ
อ.ขุนยวม

วัดเมืองปอน
อ.ขุนยวม

วัดศรีบุญเรือง
อ.แม่สะเรียง

ภาพโดย CBT Thailand

วัดเฟดแห่งแม่ฮ่องสอน

วัดจองคำ – วัดจองกลาง

วัดจองกลาง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

พระอารามหลวงวัดจองคำ อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

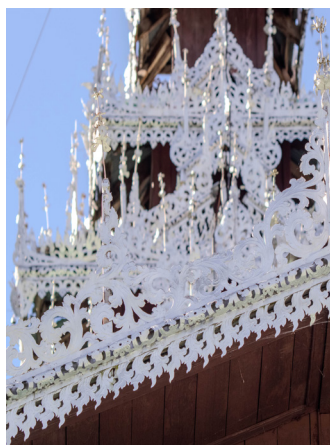

วัดแฝดแห่งแม่ฮ่องสอน สองวัดที่อยู่ในรั้วเดียวกัน ข้างบึงน้ำใจกลางอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ชาวบ้านเรียกว่า “หนองจองคำ” ทำให้เราสามารถชมภาพพระธาตุคู่กลับหัวสะท้อนผิวน้ำ อันวิจิตรสวยงามริมหนองจองคำ

วัดจองคำ หรือ พระอารามหลวงวัดจองคำ สันนิษฐานได้ว่าวัดจองคำแห่งนี้จะมีการสร้างครั้งแรกในปี พ.ศ. 2370 ถือว่าเป็นวัดแห่งแรกชาวแม่ฮ่องสอนมีความเก่าแก่ตามแบบอย่างศิลปะไทยใหญ่สิ่งที่โดดเด่นของหลังคาทรงปราสาท 9 ชั้น และมีศาสนสถานที่สำคัญ คือ วิหารหลวงพ่อดุ ซึ่งพระพุทธรูป องค์ใหญ่ที่สุดของแม่ฮ่องสอน และมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนี ที่วิหารวัดสุทัศน์ คำว่า “จองคำ” มาจาก เสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

วัดจองกลาง ตั้งอยู่ข้างกับวัดจองคำ ในรั้วศาสนสถานเดียวกัน ภายในวิหาร มีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง ปิดทองเหลืองอร่าม ทั้งองค์ นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่น่าสนใจ อาทิ ตุ๊กตาแกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคน และสัตว์เกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากประเทศพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2410 นอกจากนี้ ทางด้านจิตรกรรมบนแผ่นกระຈก ฉายทอดเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดกและภาพประวัติเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนภาพแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่าพร้อมมีบันทึกโบราณบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างจากมณฑลละแวก

ที่มา : นฤกานต์ ชัยพิพัฒน์ (2550)

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายโกใหญ่

ความผสมผสานและการสร้างคุณค่าของต้องลายสมัยใหม่เข้าไปในงานออกแบบอันทรงคุณค่า มีการผสมสีระหว่างสีเงินเป็นพื้นและ ใช้สีทองต้องลายซ้อนขึ้นมาทับ เช่น เกสรดอกไม้ ดอกไม้ หรือยอดของเจดีย์ อีกทั้งภายในวัดจองกลาง ยังได้มีการอนุรักษ์รักษาลายต้องลายโบราณที่ประดับไว้บนเพดาน พร้อมกับกลีบบัวรับหัวเสา ที่มีเส้นที่ เก๋ไก๋ และทรงคุณค่ามาก อายุกว่า 200 ปี

ต้องลายประดับบนจั่วศาลาการเปรียญ พระอารามหลวงวัดจองคำ อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดพระนอน

อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

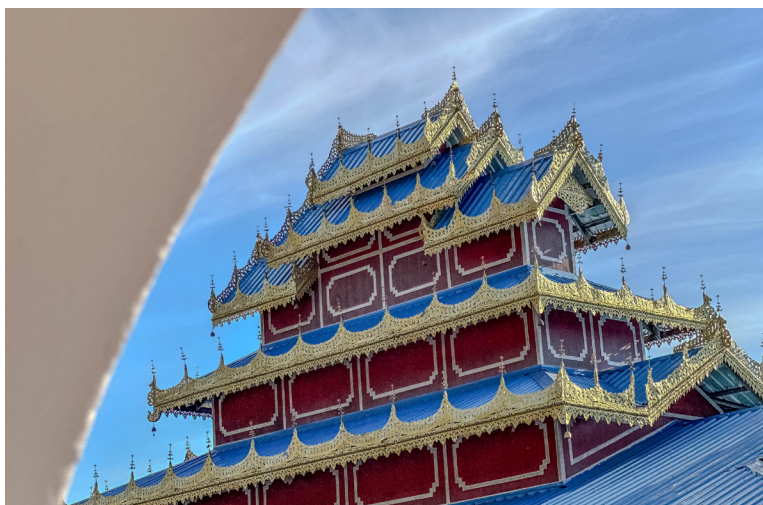
สถาปัตยกรรมแบบพม่าที่ผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ได้อย่างลงตัว ณ วัดพระนอน โดยรูปทรงหลังคาวัดแห่งนี้เป็นแบบสองคอสามชายและทรงปานซอยเหมือนวัดพระธาตุคุดยอกองมู สิ่งที่มีความสำคัญและน่าสนใจภายในวัดคือ องค์พระนอนที่มีความยาว 11 เมตร 90 เซนติเมตร นอกจากนี้ภายในวัดยังมีห้องเก็บของโบราณ หนังสือพระไตรปิฎก และวัตถุโบราณ ของใช้ของชาวญี่ปุ่นสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2

ส่วนทางด้านหลังวัดมีสิ่งห่อหุ้มตัวหินคู่กันเชื่อกันว่าชานกะเล หรือ พญาสิงหนาทราชา และเจ้านางเมืงะ เป็นผู้สร้าง

ประติมากรรมอันเป็นเอกลักษณ์ศิลปะของไทยใหญ่นี้ขึ้น ตัวสิงห์ ก่ออิฐถือปูนสูงประมาณ 3 เมตร อยู่ในตำแหน่งหันหน้าไปทางตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ถัดมาเป็นสถูปบรรจุอัฐิของเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนสององค์ ตามด้วยแนวบันไดนาคที่ทอดตัวยาวเป็นบันไดขึ้นสู่วัดพระธาตุคุดยอกองมู

ที่มา : บุษบา กนกศิลปะธรรม และคณะ (2565)

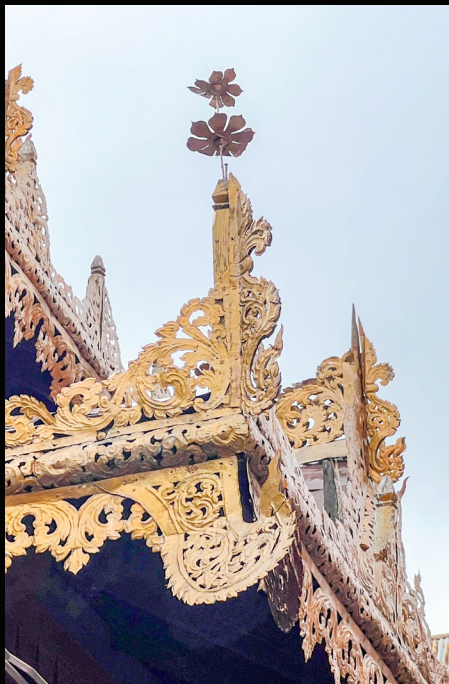
ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายไทใหญ่

ความเก่าแก่ของต้องลายไทใหญ่ สืบทอดเหลือจอรำม
ที่ติดไว้เป็นชั้นหน้าพระพุทธรูปในพระอุโบสถ ด้านนอกต้องลาย
ด้วยสังกะสี สีเงินกับสีพื้นปูนสีขาว ผสมผสานกันอย่างลงตัว
ท่ามกลางธรรมชาติ

วัดท่าก่อ

อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

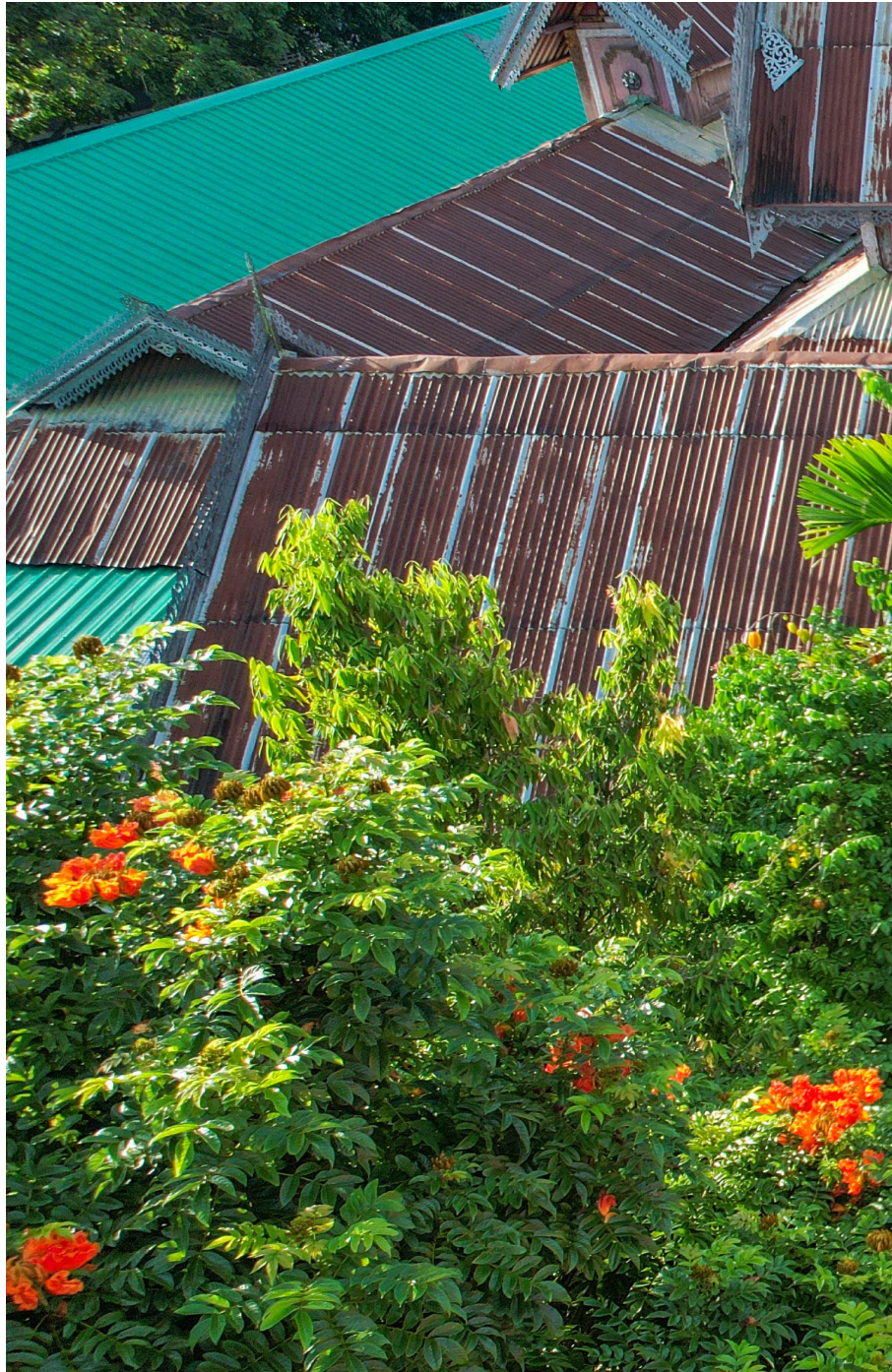

วัดก้ำก้อ ตามภาษาไทใหญ่ หมายถึง ดอกบุนนาค สร้างขึ้นเมื่อ วันที่ 22 มกราคม พ. ศ. 2433 โดย ครูบาเผ่า หรือ ตูเจ้าเจียงตอง เจ้าอาวาสรูปแรก ชาวไทใหญ่ผู้อพยพมาจากเมืองเชียงทอง ริเริ่มสร้างวัดแห่งนี้ มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ โดยฝีมือของช่างชาวไทใหญ่ที่ได้เข้ามาอาศัย และได้ศรัทธาในวัดนี้

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายไทใหญ่

ความโดดเด่น คือ มีซุ้มประตูทางเข้าไปสู่ศาลาการเปรียญ หรือที่เรียกว่า “สา่งหว่าง” มีเฉพาะอาคารวัดเท่านั้นไม่มีในอาคารบ้านเรือนของชาวบ้านทั่ว ๆ ไป (โยธิน บุญเฉลย, 2551) ในสมัยก่อนเมื่อจะเข้าไปในวัดชาวบ้านจะนิยมถอดรองเท้าไว้แล้วเดินเข้าวัดทางสา่งหว่าง เนื่องจากเชื่อกันว่าถ้าสวมรองเท้าเข้าไปในวัดนอกจากจะไม่เคารพสถานที่แล้ว เวลาเดินออกจากวัดนั้นยังจะมีดินมีทรายติดรองเท้าไปด้วยถือว่าเป็นบาปมาก และเพื่อไม่ให้นำสิ่งสกปรก สิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลายเข้าไปในวัดและในขณะเดียวกันก็จะไม่เอาอะไรออกจากวัดไป ภายในวัดก้ำก้อ ประกอบด้วยศิลปะการต้องลาย โบราณอยู่บริเวณช่วงกลางของสา่งหว่าง สีทอง ทำด้วยสังกะสี เรือนยอดสี่เจิน ผสมกับเทคนิคใหม่ที่บูรณะซุ้มทางเดินโชนด้านหน้า ดังนั้นเมื่อมาชมศิลปะต้องลายที่วัดก้ำก้อ จะได้เห็นเทคนิคตั้งแต่เก่า กลาง ใหม่ ไปพร้อม ๆ กัน อีกทั้งภายในอุโบสถ มีสิ่งของโบราณที่เก็บจัดแสดงโชว์เอาไว้ เช่น ปานชอยแบบต้องลาย ผสมดินปั้น ธรรมมาสน์โบราณ เสลียงเจ้าเมือง เป็นต้น

ภาพมุมสูง ของหลังคาวัดก้ำก่อ

วัดห้วยผา

อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดห้วยผา ตั้งอยู่ที่ ตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ท่ามกลางชุมชน ธรรมชาติขุนเขา เส้นทางระหว่างปางมะผ้า ผ่านสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ ด้าปลา

ด้วยความโดดเด่นของศิลปะต้องลายเป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่มีหลังคาไม้เป็นชั้น ๆ แบบยอดปราสาท ประดับตกแต่งด้วยไม้ฉลุลาย เจดีย์ วัดห้วยผา เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ประดับปูนปั้น สีทอง มีพระประจำชั้น 4 ทิศ รายรอบ ถัดจากเจดีย์ มีเจดีย์องค์เล็ก 4 องค์ และบริเวณฐาน ทั้ง 4 ทิศ มีสิงห์ทิศละ 1 ตัว สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2430 ภายในบรรจุพระธาตุพระอรหันต์ ไม่ปรากฏชื่อว่าเป็นผู้สร้าง ปัจจุบันวัดห้วยผาเป็นที่สักการะของชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในตำบลห้วยผา

อุโบสถ วัดห้วยผา เป็นอุโบสถไม้สัก 2 ชั้น ทรงไทใหญ่ (ลักษณะ 2 คอ 3 ชาย) แกะสลักลายด้วยไม้สักอย่างงดงาม หลังคาประดับด้วยสังกะสีฉลุลวดลายอย่างสวยงาม (ต้องลายจากสังกะสี) โดยมีพระขัดคิยะ เจ้าอาวาสเป็นส่วที่สืบทอดการต้องลายมาจากช่างชาวพม่า

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายไทใหญ่

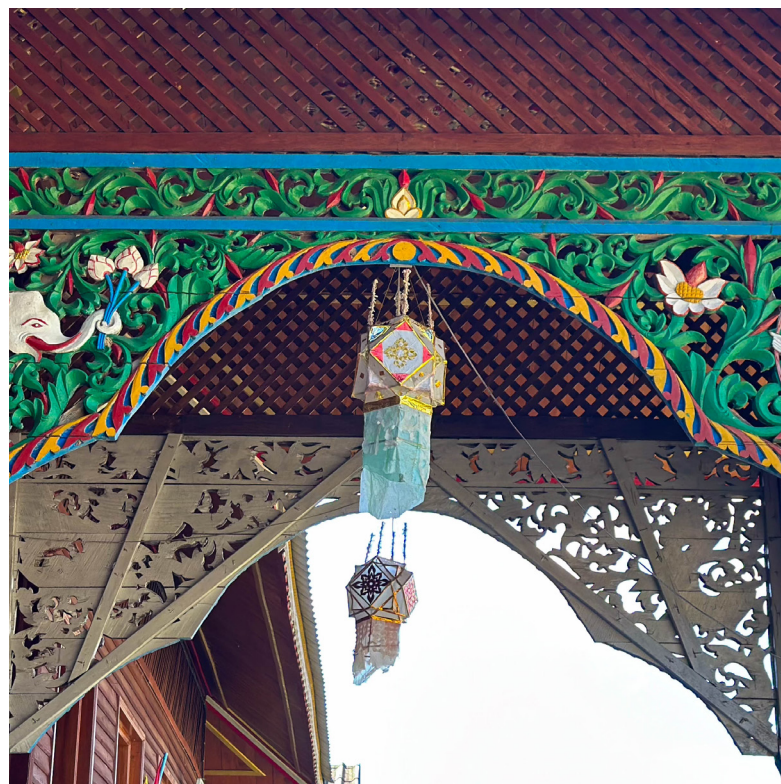
ความสวยงามของแผ่นต้องลายสีเงินตัดกับสีเขียวของหลังคาประดับชายคาของอาคารทุกชั้นตัดกับสีไม้สีน้ำตาลที่เป็นโครงสร้างของอาคาร และมีการประดับการต้องลายของผนัง เป็นกรอบต่าง ๆ ทำให้มองเห็นศิลปะการต้องลายอย่างเด่นชัด และงดงามกลางชุมชนก่อนสุดเขตเมืองแม่ฮ่องสอน มุ่งสู่ปางมะผ้า

วัดต่อแพ

อ.ขุนยวม

วัดต่อแพ วัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2463

มีศาลาการเปรียญสถาปิตยกรรมพม่าผสมความเป็นไทใหญ่ที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดในอำเภอขุนยวมอันมีสภาพสมบูรณ์ ก่อสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง หลังคามีหลายชั้นแยกออกจากกันเป็นหลังๆ มุงด้วยสังกะสีที่สลักลวดลายสวยงาม ภายในวัดยังมีวัดอุโบสถล้านคำหลายชั้น เช่น ผ้าผ่านเก่าแก่อายุกว่า 150 ปี ทำด้วยกำมะหยี่กว้าง 1.65 เมตร ยาว 3.80 เมตรประดับลูกปัดมุก และทับทิม จำนวน 164 เม็ด ทำในพม่าถ่ายทอดเรื่องราวพุทธประวัติตอนพระเวสสันดรเสด็จประพาสอุทยาน ผู้พระธรรม ซึ่งนำมาจากเมืองมะละแหม่ง แกะสลักอย่างสวยงามจำนวน 2 ใบ ธรรมาสันสร้างใน พ.ศ. 2464 และพระพุทธรูปอีกหลายองค์

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายไทใหญ่

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นมีหลังคาลาดชันและลวดลายแกะสลักไม้ ของวิหาร เจดีย์ และหน้าศาลาการเปรียญ สีน้าเงินของหลังคาตัดกับสีเงินของต้องลายไทใหญ่ที่ประดับบนตัวอาคารที่โดดเด่น ด้านหน้าจั่วของอาคารมีการฉลุลายไม้รับกับขอบของจั่วสีสนสวยงาม อีกทั้งอาคารเก่าแก่ติดกับเจดีย์ ยังคงอนุรักษของดั้งเดิมทำให้เรามองเห็นร่องรอยประวัติศาสตร์ของต้องลายไทใหญ่จากอดีตสู่ปัจจุบัน ตั้งแต่การฉลุลายไม้ มาเป็นสังกะสี นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดต่อแพ ยังเป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ศิลปะการต้องลาย (การฉลุลายสังกะสีแบบไทใหญ่) ที่มีกลุ่มช่างสร้างสรรค์งานต้องลายทั้งแบบดั้งเดิมและออกแบบใหม่ อาทิ โคมไฟต้องลาย ทั้งรูปทรงดาว และ โคมหกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม

วัดม่วยต่อ

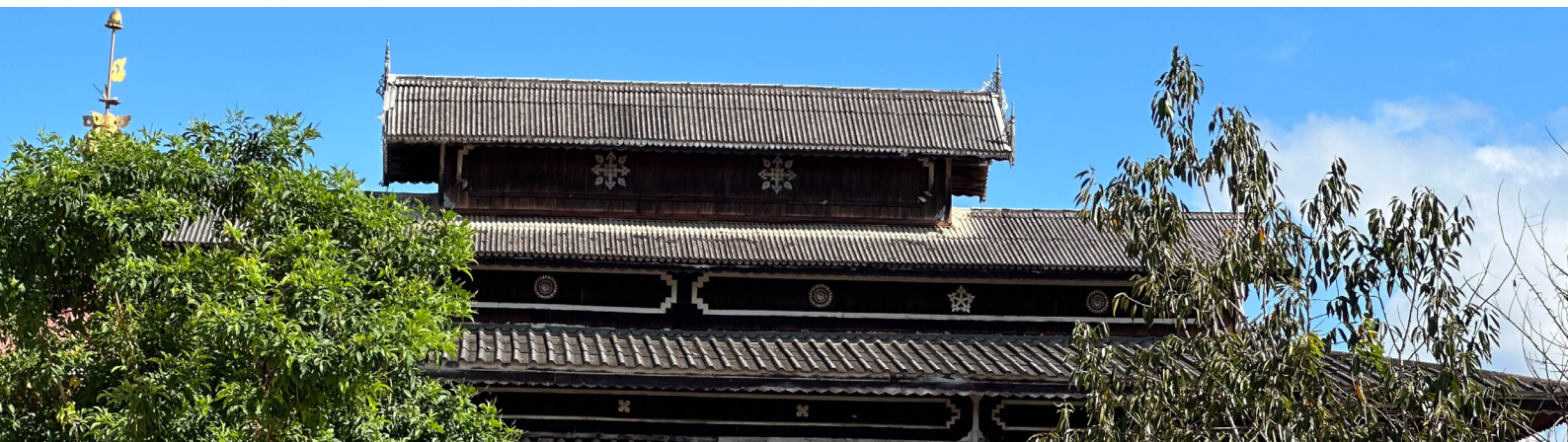
อ.ขุนยวม

วัดม่วยต่อ หรือ “จองม่วยต่อ” เป็นวัดเก่าแก่ของอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน คำว่า “ม่วยต่อ” ในภาษาไทยไทใหญ่ ออกเสียงว่า “หม่วยต่อ” หมายถึง “พระธาตุ” ชาวบ้านจึงเรียกวัดแห่งนี้อีกชื่อว่า “จองเอ” หรือ “วัดทิศเหนือ” เนื่องจากตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองขุนยวม เดิมบริเวณวัดเป็นวัดร้างที่มีซากพระธาตุและวิหารเก่า กระทั่ง พ.ศ. 2397 มีพระอุคังค์เข้ามาพำนัก และชาวบ้านนำโดยลุงจองจ่ายร่วมกันสร้างศาลาการเปรียญแบบไทใหญ่ขึ้นเป็นการชั่วคราว จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นของวัดม่วยต่อ ซึ่งถือเป็นวัดแห่งแรกของอำเภอขุนยวม

ต่อมามีการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องทั้งศาลาการเปรียญ พระประธาน หอไตร และพระธาตุเจดีย์ โดยสะท้อนศิลปกรรมไทใหญ่ผสมผสานกับศิลปะพม่า และล้านนาอย่างลงตัว ในปี พ.ศ. 2512 มีการบูรณะศาลาการเปรียญด้านหน้าใหม่ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยภาคกลาง ทำให้วัดม่วยต่อกลายเป็นพื้นที่ที่ผสมผสานศิลปะไทใหญ่กับศิลปะไทยภาคกลางอย่างงดงาม นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดแห่งนี้ และทรงปลูกต้นลิ้นจี่พระราชทานไว้เป็นที่ระลึก อีกทั้งในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 วัดม่วยต่อยังถูกใช้เป็นโรงพยาบาลชั่วคราวสำหรับทหารญี่ปุ่นที่บาดเจ็บ สิ่งก่อสร้างสำคัญภายในวัด ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ 4 องค์ ซึ่งเป็นศิลปะพม่าดรูประสมศิลปะไทใหญ่ มีลักษณะเด่นที่ปัลลิวและฉัตรทรงด้วยครอบ อุโบสถศิลปะไทใหญ่ ศาลาการเปรียญไม้แบบไทใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะพม่า หอระฆังพร้อมระฆังจารึกโบราณ และวิหารพระมอต่ออู ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์ อันสะท้อนความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากรัฐน่าน ประเทศเมียนมา ทำให้วัดม่วยต่อเป็นโบราณสถานสำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจน

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายไทใหญ่

ศาลาการเปรียญที่มีความเก่าแก่สีน้ำตาล ประดับด้วยลวดลายสีเงินของการต้องลายไทใหญ่ และตกแต่งขอบผนังด้วยกรอบไม้สีขาว มีดอกประจายาม ติดประดับ อีกทั้งในพื้นที่ยังมีอนุสาวรีย์ชาวกองทัพบกผู้ป็นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกด้วย

วัดเมืองปอน

อ.ขุนยวม

วัดเมืองปอน ตั้งอยู่ในตำบลเมืองปอน อำเภอบุณยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน สร้างโดย พญาพาน้อยศรีไพศาล เจ้าเมืองปอน และนายจองหม่อง คฤหบดีในหมู่บ้าน อาคารเสนาสนะและสิ่งก่อสร้างของวัดมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ วิหาร กุฏิ และศาลาการเปรียญรวมหลังเดียวกัน

เป็นหลังคาไม้ ช้อนแบบยกคอสองชั้น และมีชายคาสามตอน เฉพาะวิหารมีหลังคาผสมระหว่างหลังคาช้อนชั้นแบบยอดปราสาท มีท่อน้ำพระพุทธรูป โบสถ์ พระพุทธรูป ศิลปะมอญพม่า นอกจากนั้นยังมีโบราณวัตถุ คือ ธรรมาสัน และคัมภีร์โบราณไทใหญ่ เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2539)

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต้องลายไทใหญ่

วัดมีความผสมผสานการประดับตกแต่งด้วยศิลปะต้องลาย ตั้งแต่การฉลุไม้ โลหะนลุลายทั้งของ โบราณและของสมัยใหม่ พร้อมตกแต่งผนังประดับด้านหน้าแบบต้องลาย ความงดงามของอาคารไม้ สีสันตาล หลังคาสีแดง ท่ามกลางชุมชนอย่างงดงาม

วิหารแดง¹

วัดสุพรรณรังษี (วัดจองคำ) อ.แม่สะเรียง

¹ การให้ชื่อเรียกโดยผู้วิจัย ซึ่งตั้งชื่อตามลักษณะความโดดเด่นของหลังคาวัดที่มีสีแดง

วิหารเจ็ว²

วัดศรีบุญเรือง อ.แม่สะเรียง

² การให้ชื่อเรียกโดยผู้วิจัย ซึ่งตั้งชื่อตามลักษณะความโดดเด่นของหลังคาวัดที่มีสี่เหลี่ยม

วิหารแดง วัดสุพรรณรังษี (วัดจองคำ) เดิมเรียกว่า “จองสา่งคำ” ไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างแน่ชัดว่า ในการสร้าง ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าสืบต่อกันมาว่าวัดนี้เป็นวัดที่เก่าแก่ มาแต่โบราณ ว่ามีพ่อค้าชาวพม่า ชื่อว่า “สา่งคำ” ได้มาทำการค้าขายกับชาวเมืองขวม (ชื่อเดิมของอำเภอแม่สะเรียง) จนร่ำรวยจึงได้ชักชวนกันกับชาวเมืองขวม มาร่วมกันสร้างวัดนี้ขึ้นเป็นอนุสรณ์ เพื่อเป็นพุทธบูชา และชาวเมืองขวมได้เรียกชื่อวัดนี้ว่า จองสา่งคำ วัดนี้เป็นวัดที่เก่าแก่มากกว่า 100 ปี เป็นวัดที่มีศิลปะไทยและพม่าผสมผสานสวยงามกลมกลืนกับท้องถิ่นเป็นที่เชิดหน้าชูตาแก่พุทธศาสนิกชนและชาวอำเภอแม่สะเรียง

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปปะต๋องลายไทใหญ่

ศาลาการเปรียญวัดสุพรรณรังสี มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ
หลังคาสีแดง ลวดลายฉลุสวยงามตามศิลปะผสมผสานแบบกรีก-รามัญ ตกแต่งชายคา
ทั้งหลังด้วยสีขาว ภายในอาคารยังมีลายต๋องลายโบราณฉลุสีทองประดับเพดาน
ที่มีความเก่าแก่ ทรงคุณค่าอย่างมาก

ภาพมุมสูง ศาสนสถาน วัดศรีบุญเรือง อ.แม่สะเรียง
ศิลปะหล่อไม้สถาปัตยกรรมร่วม กรีกรามัญ

วิหารเขี้ยว วัดศรีบุญเรือง เดิมนี้มีชื่อว่า “วัดหมากแกง” จัดเป็นวัดที่มีความสวยงามสะท้อนคุณค่าผ่านสถาปัตยกรรม ดังเช่นศาลาและวิหารที่มีหลังคาอลวยอลวยงามตามศิลปะผสมผสานแบบ กรีก-รามัญ ภายในวัดประกอบด้วยศาลาหลังใหญ่สร้างตามแบบต้นฉบับศิลปะไทใหญ่หลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ ใช้เป็นทั้งอาคารวิหาร กุฏิ และศาลาการเปรียญ ภายในมีภาพเขียนเป็นเรื่องราวพระเวสสันดรชาดก ทั้งหมด 13 กัณฑ์ฝีมือช่างชาวพม่า อุโบสถหลังนี้มีหลังคา อลูอลวยอลวยงามภายในประดิษฐาน พระพุทธรูปหยกขาว แบบพม่าที่มีขนาดใหญ่

ได้แกะสลักจากเมืองมณฑลพะเยี ประเทศพม่า

นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานที่จัดงานสืบสานประเพณีออกหว่าเทศกาลออกพรรษา สืบสานตำนานออกหว่า กว่า 700 ปี มีกิจกรรมทำบุญถวายโคม การปล่อยโคม การบูชาพระทีป สืบชะตาทำบุญสะเดาะเคราะห์ประจำปีราศีเกิด เป็นพุทธบูชา

ที่มา : นัฏกานต์ ชัยพัฒน์, (2550)

ลักษณะความโดดเด่นของศิลปะต๋องลายไทใหญ่

ศาลาการเปรียญลักษณะเดียวกันกับวัดสุพรรณรังสีที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมลวดลายฉลุสวยงามตามศิลปะผสมผสานแบบกรีก-โรมัน แต่หลังคาเป็นสีเขียวลายฉลุสีขาว ทั้งหลังเช่นเดียวกัน แบบหลังคาตัวอาคาร วัสดุการประดับตกแต่งเป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในรูปแบบศิลปะพม่าที่สร้างโดยชาวไทใหญ่ แบบอาคารที่สร้างแบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลการสร้างสถาปัตยกรรมแบบยุโรปที่ต้นแบบมาจาก หัวเมืองมอญในสมัยได้มีการปกครองของอังกฤษ โดยมีเมืองมะละแหม่ง เป็นศูนย์กลางของการปกครอง และเป็นแหล่งแปรรูปไม้สักจากหัวเมืองเหนือของสยามในระยะเวลาสัมปทานป่าไม้ของบริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า ความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ แม้สะเรียงและชาวพุทธฝั่งพม่าในช่วงกิจการค้าไม้สักก่อให้เกิดงานสถาปัตยกรรมจากพม่าอิทธิพลตะวันตกแก่อุโบสถวัดศรีบุญเรืองแห่งนี้

การวิเคราะห์อัตลักษณ์ศิลปะต้องลายไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากข้อมูลวัดทั้ง 9 แห่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถวิเคราะห์ได้ว่า “ศิลปะต้องลายไทใหญ่” มิได้มีลักษณะเป็นรูปแบบเดียวตายตัว หากแต่สะท้อน “พลวัตทางวัฒนธรรม” (Cultural Dynamics) ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างศิลปะไทใหญ่ พม่า มอญ และอิทธิพลตะวันตก ผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และทุนทางช่างของแต่ละพื้นที่ จนก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละวัด ทั้งในด้านวัสดุ เทคนิคการประดับตกแต่ง สีเส้น และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ในเชิงการจำแนกเชิงศิลปกรรม สามารถแบ่งลักษณะเด่นของงานศิลปะต้องลายออกได้อย่างน้อย 4 กลุ่มสำคัญ ได้แก่

กลุ่มศิลปะต้องลายแบบดั้งเดิม (Traditional Tai Yai Metal Relief Style)

กลุ่มนี้เน้นการใช้ “สังกะสีฉลุลาย” สีเงินและทองเป็นองค์ประกอบหลัก สะท้อนเทคนิคช่างดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างมิติของแสงและเงา ตัวอย่างชัดเจนคือ วัดพระนอน และ วัดก้ำก้อ ซึ่งยังคงปรากฏงานต้องลายโบราณอายุกว่าร้อยปี โดยเฉพาะซุ้มหน้าพระประธานและ “สา่งหว่าง” หรือซุ้มทางเข้าวัดที่แสดงถึงคติความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์ก่อนเข้าสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ศิลปะในกลุ่มนี้มีลักษณะสำคัญคือการเน้น “คุณค่าทางจิตวิญญาณ” มากกว่าความหวือหวาทางการตกแต่ง ทำให้เกิดบรรยากาศสงบ ชรั่ม และสะท้อนความศรัทธาของชุมชนไทใหญ่อันดั้งเดิมอย่างชัดเจน

กลุ่มศิลปะต้องลายแบบผสมผสานร่วมสมัย (Contemporary Hybrid Tai Yai Style)

ลักษณะเด่นของกลุ่มนี้คือ การผสมผสานงานต้องลายโบราณเข้ากับเทคนิคสมัยใหม่ ทั้งการใช้สี การจัดองค์ประกอบ และวัสดุร่วมสมัย ตัวอย่างเด่นคือ วัดจองกลาง ซึ่งมีการใช้พื้นสีเงินแล้วซ้อนลายทองบนลวดลายดอกไม้และยอดเจดีย์ เกิดมิติทางสายตาที่ทูลหรรษา และร่วมสมัยมากขึ้น เช่นเดียวกับ วัดก้ำก้อ ที่สะท้อนพัฒนาการของงานต้องลายตั้งแต่ยุคเก่า ยุคกลาง ยุคใหม่ ภายในพื้นที่เดียวกัน ทำให้วัดกลายเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์มีชีวิตของวิวัฒนาการงานช่างไทใหญ่ กลุ่มนี้สะท้อนแนวคิดเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรม” (Cultural Adaptation) ที่พยายามรักษารากเหง้าดั้งเดิมไว้ พร้อมกับตอบสนองรสนิยมทางสุนทรียศาสตร์ของคนรุ่นใหม่และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กลุ่มศิลปะต้องลายที่เน้นสถาปัตยกรรมไม้และโครงสร้างชั้นหลังคา (Architectural-Oriented Tai Yai Style)
 วัดในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับโครงสร้างสถาปัตยกรรมมากกว่าการประดับตกแต่งเพียงผิวภายนอก โดยเฉพาะลักษณะ “หลังคาซ้อนชั้น” แบบสองคอสองชายหรือสองคอสองสามชาย ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ตัวอย่างเช่น วัดห้วยผา และ วัดต่อแพ วัดเหล่านี้ใช้ไม้สักเป็นวัสดุหลัก ตัดกับลวดลายต้องลายสีเงิน ทำให้เกิดความโดดเด่นระหว่าง “วัสดุธรรมชาติ” และ “งานโลหะลวดลาย” นอกจากนี้ยังสะท้อนภูมิปัญญาช่างพื้นถิ่นที่สามารถผสมผสานโครงสร้างอาคารกับศิลปะตกแต่งได้อย่างสมดุล โดยเฉพาะวัดต่อแพยังสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของงานช่างจาก “การฉลุไม้” ไปสู่ “การฉลุสังกะสี” รวมถึงการต่อยอดสู่งานออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น โคมไฟและงานตกแต่งอื่น ๆ

กลุ่มศิลปะลูกผสมพม่า-มอญ ตะวันตก (Burmese-Mon-Western Hybrid Style)
 กลุ่มศิลปะลูกผสมพม่า-มอญ ตะวันตก พบเด่นชัดในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง โดยเฉพาะ วัดสุพรรณรังษี และ วัดศรีบุญเรือง ซึ่งมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบ “กรีกรามัญ” ผสมกับศิลปะพม่าและไทใหญ่ จุดเด่น คือ การใช้สีฉ่ำที่ชัดเจน เช่น หลังคาสีแดงและสีเขียว ตัดกับลายฉลุสีขาวทั้งหลัง รวมถึงรูปแบบอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตกในยุคอาณานิคมอังกฤษ โดยเฉพาะจากเมืองเมอเรและแหม่ง ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางสัมปทานป่าไม้ของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ลักษณะดังกล่าวสะท้อนว่า ศิลปะต้องลายไทใหญ่ไม่ได้ดำรงอยู่แบบโดดเดี่ยว แต่เชื่อมโยงกับเครือข่ายเศรษฐกิจ การค้า และอำนาจอาณานิคมในภูมิภาคกลุ่มน้ำสาละวินอย่างชัดเจน

โดยสรุป ศิลปะต้องลายไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนสามารถมองได้ในฐานะ “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ที่สะท้อนทั้งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ความเชื่อทางพุทธศาสนา และประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายผู้คนในพื้นที่ชายแดน การแตกต่างของแต่ละวัดจึงมิใช่เพียงความงามเชิงรูปแบบ แต่เป็นภาพสะท้อนของ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscape) ที่เกิดจากการสั่งสมและปรับตัวของชุมชนไทใหญ่ในแต่ละยุคสมัย

ส่วนที่ 3 สล่าต้องลาย

ผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องลาย และผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

สละต้องลายไทใหญ่

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ครูช่าง : ญัฐพล สุวรรณสังข์

แผนที่ต้องลาย

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

● อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดจองคำ จองกลาง
ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดก้ำก่อ
ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดพระนอน
ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

● อำเภอขุนยวม

วัดตูแพ
ตำบลแม่ใจ อำเภอขุนยวม

วัดม่วยต่อ
ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม

วัดคำใน
ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม

ป๋วย
ลือ
ไท
สง
ข
ล

โครงการวิจัยการยกระดับหัตถศิลป์ไทใหญ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์
ทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.2566)

วัดหัวเวียง

ตำบลลองคำ
อำเภอเมืองแม่อองซอน

วัดดอนเจดีย์

ตำบลปางหมู
อำเภอเมืองแม่อองซอน

วัดห้วยผา

ตำบลห้วยผา
อำเภอเมืองแม่อองซอน

วัดผาอ่าง

ตำบลปางหมู
อำเภอเมืองแม่อองซอน

สวนธรรมภูสะมะ

ตำบลปางหมู
อำเภอเมืองแม่อองซอน

● อำเภอแม่สะเรียง

วัดเมืองปอน

ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม

วัดศรีบุญเรือง

ตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง

วัดสุพรรณรังษี

ตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง

วัดอุทธารมณ

ตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง

ส่วนที่ 4 ผลิตภัณฑ์ต้องลายสร้างสรรค์

การพัฒนาต่อยอดงานต้องลายสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่

เรียบเรียงโดย
ธนิยาภรณ์ ศรีหาคา
จิราภรณ์ ศรีนาค

ปอยลายไตฮางหลี

สืบสานศิลปหัตถกรรมจากงานต้องลายเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไต (ไทใหญ่) วัดอุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนา
งานฝีมือต้องลายไปสู่งานออกแบบสินค้าสู่ตลาดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จากการที่นำเทคนิคโบราณของการดอกลายสังกะสีของชาวไต
ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา ลายที่นิยมได้แก่ ลายเถาไม้ ลายหมอน้ำ ลายกนก มาปรับปรุงรูปแบบ ตัดทอนรายละเอียด เพิ่มประโยชน์
ใช้งานแบบใหม่ที่ จากในอดีตที่นิยมใช้ตกแต่งวัด หอเจ้าฟ้า เป็นสินค้าที่ระลึก มีขนาดเล็ก เกิดเป็นเครื่องประดับที่ได้แรงบันดาลใจ
ด้านลวดลายจากความสัมพันธ์ของผู้คน วัด ภูมิประเทศ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

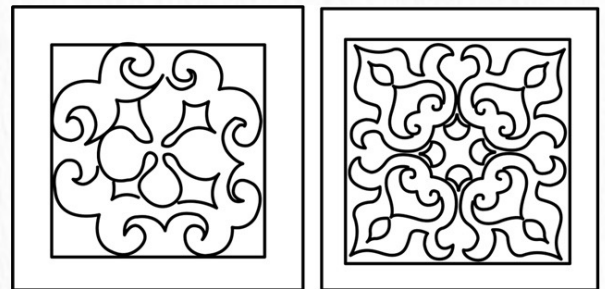

ลายผักกูด

แนวความคิดของงาน

จากการพูดคุยกับช่างฝีมือในอำเภอแม่สะเรียง นายสมาน สุขใจ กล่าวถึงแรงบันดาลใจในงานที่มาจากความ
อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่โดยการออกแบบลายผักกูด พืชที่ได้ทั่วไปโดยผู้ออกแบบได้นำแรงบันดาลใจจากการ
สัมภาษณ์มาแปลเป็นรูปแบบผักกูดใหม่ที่ใช้รูปทรงของธรรมชาติ เรียบง่าย

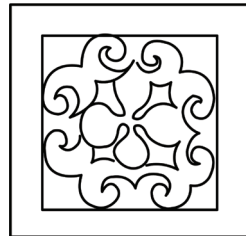

ลายผักกูด

ลวดลายขดเถา
วัดศรีบุญเรือง
อำเภอแม่สะเรียง

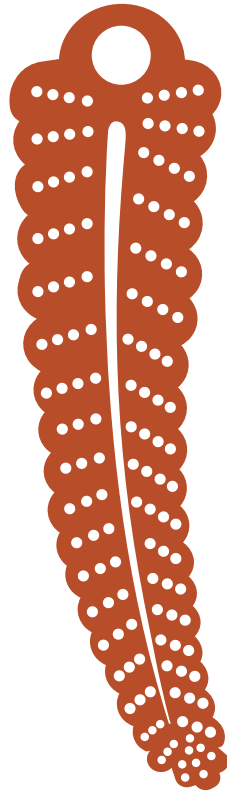

ลายผักกูด
ช่าง สมาน สุขใจ

ผักกูด

ผู้ออกแบบ ธนิยาภรณ์ ศรีหาคา

ลายบัวตอง

แนวความคิดของงาน

ความสวยงามของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ภาพจำและความสวยงามของการเดินทางผ่านทุ่งดอกบัวตอง

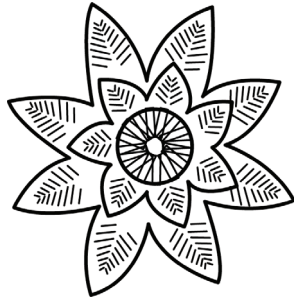
ผู้ออกแบบจึงนำรูปทรงของดอกบัวตอง ตัดทอนสร้างเป็นลายที่สื่อถึงเรื่องราวการเดินทางผ่านทุ่งดอกบัวตอง
สีเหลืองทอง

ลายดอกบัวตอง

ลายดอกบัวตอง
ช่าง ญัฐพล สุวรรณสังข์

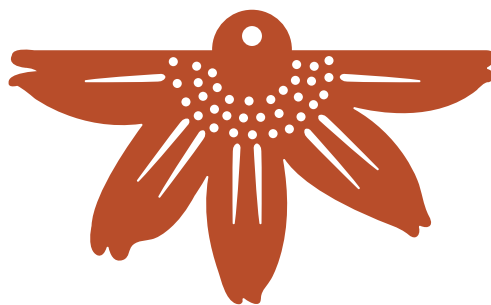

ดอกบัวตอง

ลวดลายดอกไม้
วัดต่อแพ
อำเภอขุนยวม

ผู้ออกแบบ ธนิยาภรณ์ ศรีหาคา

ลายนกยูง

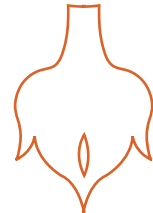
แนวความคิดของงาน

งานต๋องนกยูงเป็นงานที่ได้รับความนิยมในพื้นที่อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน ผลมาจากการถ่ายทอดสู่ชุมชนโดยพ่อครูทองสุข คงแก้ว ผู้ออกแบบตีความแบบใหม่จากแรงบันดาลใจเดิม คือ ผลงานนกยูง เพื่อเป็นการเชิดชูพ่อครู และต่อยอดภาพนกยูง ผลงานที่ชุมชนสร้างสรรค์

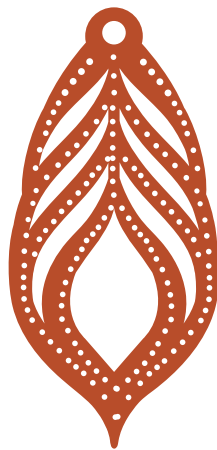
ลายนกยูง

ผลิตภัณฑ์นกยูง
ช่าง ทองสุข คงแก้ว

วัดปางลือ
อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน

ผู้ออกแบบ ธนียาภรณ์ ศรีหาคา

ลุงคิด ณัฐพล สุวรรณสังข์
สลาตองลายบ้านตอแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 5 สื่อสาร คุณค่า สีนค้ำเชิงศรัทธา

รูปแบบการสื่อสารสินค้ำหัตถศิลป์ไทใหญ่คุณค่าทางศรัทธา

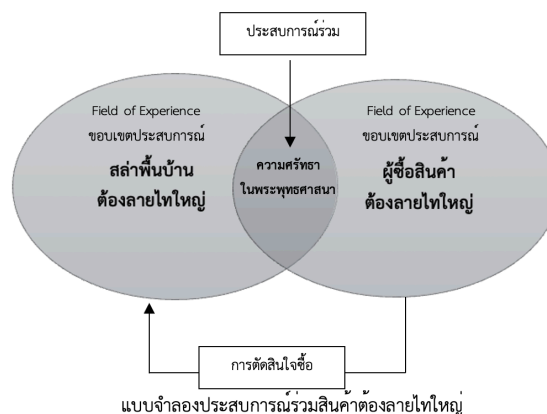
เรียบเรียงโดย
สุรัชย์ ศรีนรจันทร์
จิรวัดณ์ รักชาติ

ทัศนศิลป์ที่บ้านตามความศรัทธา

ต้องลาย นับเป็นสินค้าทัศนศิลป์ที่บ้านตามความศรัทธาที่ทั้งผู้ซื้อและผู้ผลิตต่างมีความศรัทธาตรงเดียวกันในพระพุทธศาสนา ภายใต้ความเชื่อเหมือนกัน สุรัสวดี ศรีนรินทร์ และจิรวัดน์ รักชาติ (2569) กล่าวถึงองค์ประกอบและกระบวนการตามหลักการสื่อสารไว้ว่า **ผู้ส่งสาร** คือ สถาปนิก และช่างฝีมือที่บ้าน ผู้สืบทอดภูมิปัญญาที่ผูกพันกับศาสนา และประเพณีท้องถิ่นซึ่งไม่เพียงผลิตผลงาน แต่ยังเป็นผู้ถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านลวดลายต่าง ๆ **ผู้รับสาร** คือ ผู้ว่าจ้างและผู้ซื้อที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความศรัทธา ข้าราชการท้องถิ่น และหน่วยงานในชุมชนซึ่งใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อตกแต่งวัด งานบุญ หรือเป็นของที่ระลึก **ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายตั้งอยู่บนพื้นฐานของศรัทธาร่วมทาง**

ความเชื่อนั้นๆ

ส่วนรูปแบบการสื่อสารใช้กระบวนการบอกต่อแบบปากต่อปาก (Word of Mouth) ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนที่มีความไว้วางใจและความใกล้ชิดทางสังคม ผู้ซื้อที่พึงพอใจมักจะแนะนำต่อ ทำให้เกิดการสั่งซื้อซ้ำและขยายวงกว้าง อีกทั้งยังมีการใช้สื่อออนไลน์ เช่น Facebook หรือ TikTok โดยเฉพาะช่างรุ่นใหม่ แม้จะยังมีข้อจำกัดในการบริหารจัดการ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างสื่อดั้งเดิมและสื่อสมัยใหม่ นอกจากนี้การออกงานประเพณีท้องถิ่นหรือการถ่ายทอดทำสารคดีทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่สร้างการรับรู้ในวงกว้าง ภายใต้เนื้อหาของความหมายเชิงศรัทธา ที่ไม่ใช่เพียงศิลปะตกแต่ง แต่เป็นสัญลักษณ์ทางศรัทธาที่สะท้อนจิตวิญญาณ มโนถึงการบูชาและความมงคล กระบวนการผลิตที่ประณีตจึงเป็นทั้งการสร้างสรรคศิลป์และการปฏิบัติทางศาสนา ผู้ซื้อยินดีจ่ายในราคาสูง เพราะมองว่าสินค้านี้คือ “การทำบุญ” ไม่ใช่แค่การแลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์ องค์ความรู้ที่ได้คือการสื่อสารที่ประสบความสำเร็จในชุมชน มิได้อิงเพียงกลยุทธ์การตลาด แต่ตั้งอยู่บนพลังความเชื่อและค่านิยมทางวัฒนธรรม และการต่อยอดสู่อนาคต ให้มีศักยภาพขยายสู่ตลาดสมัยใหม่ หากบูรณาการกลยุทธ์การเล่าเรื่อง (Storytelling) เชื่อมโยงคุณค่าความศรัทธาเข้ากับกระแสความเชื่อร่วมสมัย เช่น “สายมู” หรือการสร้างผลิตภัณฑ์รุ่นใหม่ที่คงเอกลักษณ์แต่ปรับรูปแบบให้ร่วมสมัย อาทิ กรอบรูปพระพุทธรูปหรือโคมไฟตกแต่ง นอกจากนี้การใช้ Influencers ด้านศิลปะและวัฒนธรรมบนแพลตฟอร์มออนไลน์ยังช่วยสร้างชุมชนผู้สนใจได้ทั้งในและนอกพื้นที่ การต่อยอดเช่นนี้จะทำให้งานทัศนศิลป์ที่บ้านมีใช้เพียงมรดกท้องถิ่นแต่กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มีมูลค่าและยั่งยืน

“จอมพาราหลังหนึ่งประมาณ 30,000 – 35,000 บาท ได้จบจาก อบต. มาทำ ซื้อของจ้างคนช่วย เหลือจริง ๆ ก็ไม่เท่าไร
แล้วก็เอาไปทำบุญ แต่ถ้าทำให้วัดนี้ไม่คิดค่าแรง แค่ว่าวัสดุอุปกรณ์ก็พอละ ดามเงินทำบุญร่วมด้วย”

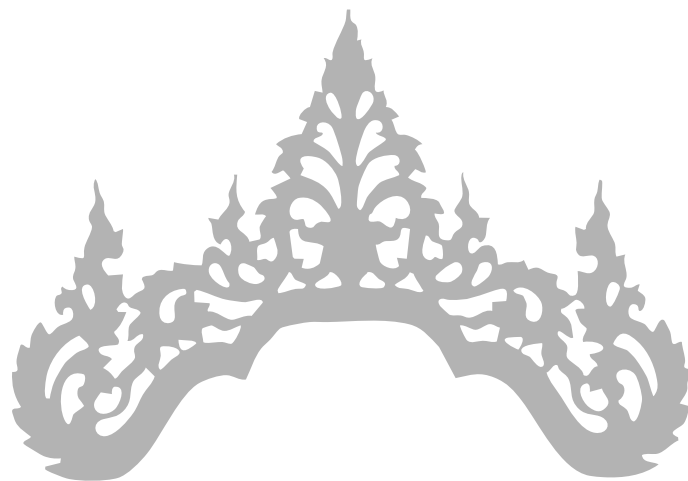

อุปกรณ์ในการต่อลาย

กระดาษแบบในการต่อลาย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2539). สถาปัตยกรรมไทย. กรมศิลปากร.
- จันทกานต์ สติธราช ธนพร หมูคำ ศรีวิไล พลมณี ประเทือง ทินรัตน์. (2564). การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 40(1): 23-48.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). ชาติพันธุ์สัมพันธ์และอัตลักษณ์. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชนิธิ์ เครือระยา. (2563). โครงการการสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้จากสล่าล้านนาในการบูรณะเรือนโบราณล้านนา เพื่อการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งศึกษาการอนุรักษ์เรือนของพืพืภักดิ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. เชียงใหม่, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธรรศ ศรีรัตนบัลล์ (2553) ไทยใหญ่แม่ฮ่องสอน การสร้างสรรค์ความเป็นไทยใหญ่จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยเดิมและไทยพลัดถิ่น ทศวรรษ 2520-2550 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นัญญกานต์ ชัยพิพัฒน์. (2550). จองและอุโบสถ – วิหารไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- บุษบา กนกศิลปกรรม, ปวีณา เพ็ชรล้วน, จิรัชสา คชชาชีวะ, นุชนางค์ ชุมดี และสุกพร สุวรรณภักดี. (2565). การยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. หน่วยบริการและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ.
- ประสิทธิ์ นิยมบุญมา. (2564). รูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำป่านชอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน [รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. <http://cmruir.cmru.ac.th/handle/123456789/2249>
- โยธิน บุญเฉลย และคณะ. (2551). โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- รัศมี ชูทรงเดช, นุชนางค์ ชุมดี, ศิริลักษณ์ กันตศรี และ เติศศักดิ์ ตีรยาภิวัฒน์. (2552). โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย – ปางมะผ้า – ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2552). ประวัติศาสตร์ล้านนา. สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- สุรัช ศรีนรินทร์ และ จิรวรรณ รักชาติ. (2569). กระบวนการสื่อสารและส่วนประสมการตลาดงานหัตถศิลป์สินค้าต้องลายไทใหญ่. วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน, 4(1), 173–186.

บรรณานุกรม

- Edmondson, J. A., & Solnit, D. B. (Eds.). (1997). *Comparative Kadai: The Tai branch*. SIL International.
- Hayami, Y. (2004). *Between hills and plains: Power and practice in socio-religious dynamics among Karen*. Kyoto University Press.
- Keyes, C. F. (1979). *Ethnic adaptation and identity: The Karen on the Thai frontier with Burma*. Institute for the Study of Human Issues.
- Renard, R. D. (1980). *The Shan in Thailand*. Institute of Southeast Asian Studies.
- Thongchai Winichakul. (1994). *Siam mapped: A history of the geo-body of a nation*. University of Hawai'i Press.
- Turton, A. (2000). Ethnic diversity and the nation state in Thailand. In C. F. Keyes (Ed.), *Cultural crisis and social memory: Modernity and identity in Thailand and Laos* (pp. 123–155). Routledge.
- สัมภาษณ์. ณัฐพล สุวรรณสังข์. ที่ บ้านต้อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58140. เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2567.
- สัมภาษณ์. ละออง เด็ดสราพร. ที่ บ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58140. เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2567.
- สัมภาษณ์. ประหยัด วิชาขาว. ที่ บ้านมวยต้อ ตำบลต้อแพ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58140. เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2567.
- สัมภาษณ์. สุริยันธ์ วรรณธร. ที่ บ้านโนนสอย ตำบลปางหมู อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000. เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2567.
- สัมภาษณ์. ทองสุข คงแก้ว. ที่ บ้านท่าโป่งแดง ตำบลผาป่อง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000. เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2567.
- สัมภาษณ์. นฤมล ละครวงศ์. ที่ ศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน (หลังเก่า) ถนนขุนลุมประพาส ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000. เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2567.
- สัมภาษณ์. บุชร สิบตระกูล. ที่ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน ถนน ปางล่อนคัม ตำบล จองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000. เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2567.

ข้อมูลผู้เขียน

อาจารย์พสุณี สารมาศ
Phasunit Saramas
ทีมวิจัย
หลักสูตรนวัตกรรมสังคม

ผศ.สุรัชย์ ศรีนรินทร์
Asst. Prof.Surachai Srinorajan
ผู้เขียนหนังสือ/ทีมวิจัย
หลักสูตรนิเทศศาสตร์บูรณาการ

ผศ.ดร.จิรวัดน์ รักชาติ
Asst. Prof. Dr.Jirawat Rugchat
ทีมวิจัย
หลักสูตรนวัตกรรมสังคม

อาจารย์ธนิยาภรณ์ ศรีหาคา
Taniyabhorn Srihata
ทีมวิจัย
หลักสูตรนิเทศศาสตร์บูรณาการ

ผศ.ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ
Asst. Prof. Dr.Ittipong Thongsrikate
ทีมวิจัย
หลักสูตรนวัตกรรมสังคม

อาจารย์จิราภรณ์ ศรีนาค
Chiraporn Srinak
ทีมวิจัย
หลักสูตรนิเทศศาสตร์บูรณาการ

วัดพระธาตุคอกยงกอมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ท่ามกลางม่านหมอกแห่งแม่ฮ่องสอน ขุนเขายืนหยดโอบอุ้มศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างมั่นคง
“ต้องลายไทใหญ่” งดงามดั่งมรดกล้ำค่า สะท้อนจิตวิญญาณ ความเชื่อ
และรากเหง้าวัฒนธรรมที่สืบทอดไม่ขาดสาย
เรียบง่าย แต่ทรงพลัง และไม่มีวันเลือนหาย

โครงการวิจัย “การยกระดับหัตถศิลป์ไทใหญ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์”

The Promotion of Tai Craftsmanship with Creative Economy

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)